

**BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI
BAHOLARINI SHAKLLANTIRISH****Erkinov Burhon Shuxratjon o'g'li**

Namangan Muhandislik Texnologiya Instituti

Iqtisodiyot fakulteti 14a21 guruhi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqola bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligi mahsulotlari baholarini shakllantirish mavzusini ochib berishga bag'ishlanadi. Shuningdek, maqolada qishloq xo'jaligining asosiy vazifasi va yurtimizda mazkur sohaning rivojlanish bosqichlari haqida ma'lumotlar ham berilgan.

Kalit so'zlar: Sanoat, ijtimoiy muammolari, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, Chakana savdo, investitsiya, mehnat resurslari, aylanma fondler, Agrar islohotlar

---

Qishloq xo'jaligining jahon iqtisodiyotidagi o'rni keyingi yillarda keskin ortib bormoqda. Shuning uchun ham qishloq xo'jaligi mahsuloti ishlab chiqarishning asosiy omillari bo'lgan yer, suv, mehnat resurslari va ularning o'ziga xos xususiyatlarini rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar m iqyosida o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Qishloq xo'jaligi moddiy ishlab chiqarishning asosiy va eng qadimgi tarmoqlaridan biri bo'lib, aholiga oziq-ovqat mahsulotlari va sanoat uchun xom -ashyoning asosiy qismini yetkazib beradi. Qishloq xo'jaligi asosan, ikkita yirik tarmoq - dehqonchilik va chorvachilikdan iborat. Bu ikki soha aholi uchun dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlari yetkazib beradi. Qishloq xo'jaligi dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlarim dastlabki qayta ishlaydigan bir qancha tarmoqlami ham o'z ichiga oladi. Iqtisodiy jihatdan faol aholining taxminan yarmi, kamroq taraqqiy etgan mamlakatlarda esa ko'pincha 80-90 foizidan ortig'i qishloq xo'jaligida band. Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa bu ko'rsatkich 10 foizni tashkil etadi. Qishloq aholisining ijtimoiy muammolari, joylashishi qishloq xo'jaligi bilan chambarchas bog'liqdir. Bir qancha mamlakatlarda o'rmon xo'jaligi ham qishloq xo'jaligi tarkibiga kiradi. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishidagi natijalar Respublikamizni MDH ichida qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishi yuqori darajada o'sayotgan davlatlar qatoriga kiritish imkonini berdi.

Qishloq xo'jaligining asosiy vazifasi, bu - ishlab chiqarishning barqaror ishlashini ta'minlash va iqtisodiy samaradorligini oshirib borish asosida mamlakat aholisining oziq-ovqatga, sanoatning esa xom-ashyoga bo'lgan ehtiyojini qondirishdir[1]. Bugungi kunda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan oziq-ovqat mahsulotlarining yillik iste'moli 55-70 foizni tashkil qilmoqda. Chakana savdoda oziq-ovqat mahsulotlari importi salmog'i 40 foizdan ziyod. Qishloq xo'jaligini erkin bozor iqtisodiyoti qonunlari talabi darajasida barqaror rivojlantirish uchun qishloq xo'jaligida xo'jalik yuritishning turli mulkchilik shakllarini va tadbirkorlik shakllarini barpo etishning zarurligi, yer-suv resurslaridan samarali foydalanish, sug'oriladigan yerlar maydoni, sifati, moddiy-texnika resurslari, fan-texnika taraqqiyoti, ilg'or texnologiyalar va ulardan samarali foydalanish, qishloq xo'jaligining asosiy va aylanma fondlari, mehnat resurslari bozori, mehnat unumdorligini oshirish, investitsiyalar (kapital qo'yilmalar) bo'yicha davlatning siyosati, qishloqda servisni rivojlantirish, xarajatlami tejash, mahsulotlarining va xizmatlaming baholarini belgilash va qishloq xo'jalik korxonalarining daromadlarini ko'paytirish yo'llarini asoslab berish maqsadga muvofiqdir. Agrar islohotlar natijasida qishloq xo'jaligida xo'jalik yuritishning bozor shakllariga o'tildi va mustaqil tovar ishlab chiqaruvchilaming salmog'i oshdi.

Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy sog'lomlashtirish, davlat byudjeti subsidiyalari orqali kredit tizimidan foydalanish, hosilni sug'urtalash va boshqa bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Biroq, qishloq xo'jaligining barqaror va jadal rivoji hozircha ta'minlangani yo'q. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida innovatsiya, zamonaviy texnika va texnologiyalar hamda xo'jalik yuritishning yangicha shakllaridan foydalanish orqali ushbu muammonihal etish mumkin. Shu bilan bir qatorda, qishloq va boshqa ASM korxonalarini mutaxassislarining iqtisodiy tayyorgarlik darajasiga keskin talablar qo'yilmoqda. Ushbu talablarga javob berish uchun «Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti» fani bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lish muhim ahamiyatga ega[2].

O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligida yer davlat mulki hisoblanadi. Bu davlatimizning bosh qomusida o'z ifodasini topgan. Shunga ko'ra, unga egalik qilish munosabatlarining rivojlanishi natijasida qishloq xo'jaligida bugungi kunga kelib xo'jalik yuritishning turli-tuman shakllari vujudga keldi. Xo'jalik yuritish sub'ektlarining turli-tumanhgi tufayli, iqtisodiy manfaatlarga bog'liq holda, ulaming aniq ko'zlangan maqsadlari ham turlichadir. Ammo, ayni paytda ular uchun mulk ob'ektlaridan oqilona foydalanish, ulami istiqbolli rivojlantirish, fan va texnika yutuqlarini ishlab chiqarishga jadal joriy etish kabi umumiy jihatlar ham xosdir. Davlat mulki mavjud bo'lishining ob'yektiv zaruriyati bozor nomukammalliklari bilan ham izohlanadi. Bunday bozor "kemtiklari" o'rtasida quyidagilar alohida ajralib turadi: tashqi samara, tabiiy monopoliyalarning mavjud bo'lishi, axborotlar assimetriyasi va shu kabilar. Shu tariqa iqtisodiyotga davlat aralashuvi darajasi va davlat mulki o'lchamlarini o'zgartirish har bir davr va har bir mamlakat uchun iqtisodiy erkinlik va xo'jalik aralashuvi, butun ijtimoiy xo'jalikning mikro va makroiqtisodiy manfaatlari, xususiy va davlat tadbirkorligi o'rtasida ma'lum bir maqbul bo'lgan nisbatlarini ta'minlash borasida iqtisodiy tizimning ichki intilishlarini aks ettiradi[3]. Quyidagi amaliy ahamiyatga ega bo'lgan omillar qishloq xo'jaligida davlat mulkining zaruriyat sifatida mavjud bo'lishini belgilab beradi:

- xususiy sektorning faoliyat ko'rsatishi uchun zarur bolgan makroiqtisodiy shart-sharoitlarni yaratish, ya'ni an'anaviy tarzda xususiy kapital uchun qiziqish uyg'otmaydigan, tijorat jihatdan foydasiz bo'lgan, ammo milliy xo'jalik uchun takror ishlab chiqarishning umumiy shartsharoitlarini belgilab beruvchi tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash;

- fan-texnika taraqqiyoti jarayonlarining jadallashuvini belgilab beruvchi va ushbu asosda mamlakatning jahon xo'jaligida raqobatbardoshligining mustahkamlanishini ta'min etuvchi ilm va kapital sig'imli qimmatga va tavakkalchilik darajasi yuqori bo'lgan loyihalarni amalga oshirish;

- ishchi o'rinlarini yaratish yo'ri saqlab qolish, mahsulotlarga nisbatan past narxlarni belgilash, ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosibliklar va ziddiyatlarni bartaraf etish maqsadida qo'lg' hududlarni rivojlantirish;

- milliy va ekologik xavfsizlikni ta'minlash;

- shartnoma va kelishuvlarning amalga oshishi uchun shart-sharoitlar yaratish va davlat kafilligini berish.

Respublikamiz qishloq xo'jaligida davlat mulki g'arb mamlakatlaridagi xo'jalik yuritishning aynan shu shakliga nisbatan birmuncha samaraliroqdir, bu holatni faqatgina davlat mulkining keskin qisqarishi, xarajatlarning o'sishi va ijtimoiy ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkinligi bilan izohlab bo'lmaydi. Bizningcha, hududlar o'rtasidagi tafovutlarni bartaraf etish,

yagona iqtisodiy makonni yaratish maqsadida milliy iqtisodiyotda davlat mulki ulushini ma'lum nisbatlarda saqlab qolish maqsadga muvofiqdir. Bozor iqtisodiyotiga o'tayotgan mamlakatlarda iqtisodiyotni erkinlashtirish vazifasi davlat mulki monopoliyasini qisqartirishni taqozo qiladi. Chunki, sog'lom bozor iqtisodiyoti davlat monopoliyasi bilan chiqishmaydi, monopoliya raqobatga to'sqinlik qiladi. Mulkni davlat tasarrufidan chiqarish oqibatida iqtisodiyotda davlat mulkining hissasi kamayib, u asosan jamoa mulkiga, ayrim hollarda fuqaro mulkiga va xususiy mulkka aylanadi. Shu sababli "iqtisodiy islohotlar birinchi bosqichining g'oyat muhim vazifasi davlat mulki monopolizmini tugatish va bu mulkni xususiylashtirish hisobiga ko'p ukladli iqtisodiyotni real shakllantirishdan iborat edi", deya ta'kidlaydi Prezidentimiz I.A. Karimov.

Respublikamizda mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish bo'yicha qishloq xo'jaligida olib borilgan iqtisodiy islohotlar natijasida tarmoqda davlat mulki hissasi keskin kamayib bormoqda[4]. Ma'lumotlarga ko'ra, qishloq xo'jaligida davlat mulki hissasining keskin pasayishi mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishning birinchi davri (1990-1994 yillar) ga to'g'ri keladi. Bu davrda qishloq xo'jaligidagi barcha davlat xo'jaliklari jamoa va shirkat xo'jaliklariga aylantirila boshlandi. Natijada davlat xo'jaliklarining yalpi qishloq xo'jaligi mahsulotidagi hissasi 1991 yilda 34,0 % dan 1996 yilga kelib, 2,2 % ga tushib qolganini kuzatish mumkin. Davlat mulki hissasi iqtisodiy islohotlarning keyingi davrlarida ham pasayish tendentsiyasiga ega. Bu qishloq xo'jaligida davlat korxonalari sonining keskin kamayishida o'z ifodasini topmoqda.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi hukumati qishloq xo'jaligini rivojlantirishda navbatda turgan muhim vazifalarni e'tiborga olgan holda, bugungi kunda bir qancha muammolarni hal etishni o'z zimmasiga olgan. Bu esa davlatning bosh islohotchi ekanligini isbotlamoqda. Hozirgi davrda respublika hukumatining asosiy e'tibori qishloq xo'jaligining barcha sohalari yagona fan-texnika siyosatiga asoslangan holda, rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan. Bu nihoyatda muhim masala hisoblanadi. Chunki ilm-fan, yangi, samarali texnika hamda ilg'or texnologiya barcha yutuqlarning asosiy garovidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. R.X.Ergashev. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. Toshkent - "extremum press" – 2011
2. Ismoilov A., Murtazaev O. "Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti"-T.: 2003 y.
3. Коваленко СБ. Козенко З.Н. "Сельскохозяйственная кредитная кооперация" - М.: "Финансы и статистика" - 2005 -446 с.
4. Umurzoqov U.T., Toshboev A.SH., Rashidov SH., Toshboev A.A. "Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va menejmenti"-T.: "Iqtisod-moliya" 2008-267.